

економіст, нобелівський лауреат, Нуріель Рубіні, у вересні 2017 року, заявив, що глобальна фінансова криза нікуди не зникла, а набула нових більш загрозливих рис. За його словами, спочатку держави спасали людей, підприємства і банки, тепер настала черга спасати держави. Його порада – більше держави в економіці.

Розглянуті та інші ознаки кризи ліберальних принципів та ідей підбивають довіру до них в сучасному світі, сприяють реанімуванню, зокрема, консервативних підходів. В низці країн на виборах перемагають політичні сили консервативного толку. На думку багатьох суспільствознавців світова спільнота стоїть на порозі потужних соціально-економічних та політичних трансформацій.

Одержано 24.10.2017

УДК 101/008

Вікторія Анатоліївна ПЕРЦЕВА,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри українознавства факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМА СВОБОДИ ХУДОЖНЬОЇ ТВОРЧОСТІ В УМОВАХ РАДЯНСЬКОГО ТОТАЛІТАРИЗМУ

За минулі роки ситуація в Україні змінилася кардинально. Ці зміни знайшли відображення у художній культурі нової України. Замість тотального державного контролю культури за радянських часів виникла ситуація практичного самоусунення (крім фінансового) та невтручання держави у внутрішні справи культури. Жорсткі межі допустимої творчої свободи змінилися, як зазначив Віталій Коротич «веселою істерією вільнодумства». На зміну творам, що базувались на канонах соціалістичного реалізму, прийшло мистецтво, створене на ідейно-художніх принципах модернізму і постмодернізму. Питання про історичну спадковість та долю української радянської літератури у пострадянському суспільстві має сьогодні не тільки наукову, а й соціокультурну значущість.

Українська художня культура радянських часів представляє собою складне й суперечливе, але єдине ціле, основу якого складає базова для всіх елементів культури система ідейно-художніх принципів, що еволюціонує разом із суспільством. Розглядаючи проблему свободи творчості в умовах радянського тоталітаризму, необхідно, перш за все, подолати помилкову точку зору про те, що в цей час свобода була повністю відсутня. Це абсолютно неправильно. І справа навіть не в тому, що в суспільстві були художники-нонконформісти, яких система не помічала, забороняла або витісняла на периферію, а

в тому, що незалежною була і творчість художників, які цій системі вірно служили. Але ця свобода була обмежена законами і нормами функціонування системи.

Слід розмежовувати зовнішню і внутрішню свободу митця. Зовнішня свобода – це обмеження творчості з боку партії і держави, виражені в різних заборонах і приписах, в яких письменникам давалися вказівки, роз'яснення офіційних вимог, партійних установок тощо. Реалізація цих зовнішніх обмежень підтримувалася за допомогою зовнішнього насильства, яке проводилося через механізми терору, репресій, психологічного тиску, цензури.

Внутрішня свобода пов'язана з особистісним перетворенням ідеологічних і художніх приписів на внутрішні переконання художника, що здійснювалося через посередництво психологічних механізмів. У своїх офіційних деклараціях влада урочисто проголошувала, що «немає такої країни в світі, де б творча діяльність людини мала стільки простору», що «українська радянська держава заохочує творче змагання майстрів мистецтва», що «тільки в змаганні різних творчих напрямків розкривається багатство стилю соцреалізму». Але водночас влада окреслювала межі творчої свободи. Так, радянський письменник повинен бути «послідовним пропагандистом і виразником політики партії та уряду». Він був «абсолютно новим типом художника слова; це тип художника-громадянина, бійця передової лінії ідеологічного фронту, активного будівельника комуністичного суспільства». Його творчість пройнята свободою тільки в тому випадку, якщо для нього «характерні глибока життєвість, багаторість, тверда впевненість у майбутньому». У таких міркуваннях було відсутнє розуміння того, що письменник сам є частиною народу, що без нього, як казав Андрій Платонов, «народ не повний».

Стверджуючи й офіційно декларуючи свободу творчості, влада цю свободу свідомо обмежувала. Владу дратувало не тільки те, що дозволив сказати собі митець, виходячи за окреслені межі, а й сам факт вільнодумства, так як поняття «свобода» у відношенні до художньої творчості часто сприймалось як синонім «анархії», «потурання», «недогляду», «пустощів», «свавілля», «індивідуалізму». Тому поняття «свобода» завжди було пристебнуто до поняття «необхідність», яке в художній творчості виступало у вигляді принципу «партійність», як принципу світогляду, заснованого на знанні «об'єктивних законів розвитку суспільства». Принцип партійності як раз і окреслював межі художньої свободи.

Заборони та обмеження поширювалися буквально на всі складові художньої творчості: задум, вибір теми і сюжету, художній метод (єдино допустимим був соціалістичний реалізм), художні засоби,

ідейна інтерпретація теми, соціальна орієнтація твору тощо. І як з цього приводу згодом іронізував відомий скульптор Ернест Неїзвестний, «свобода творчості» в живопису, наприклад, виражалася в тому, що в одного художника тінь могла бути коричневою, а в іншого – фіолетовою.

Тоталітарна система обмежувала не тільки зовнішню, а й внутрішню свободу за допомогою механізмів психологічного насильства над творчою особистістю. Більшість українських радянських письменників були дітьми свого часу – суспільства, що будує соціалізм, впевнені, що «наш паровоз» зупиниться тільки в «комунізмі». Це була суб'єктивно щира віра, яка визначала їх світогляд і поведінку.

Можна виділити певні варіанти свободи вибору в творчості, що пропонувала митцям суспільно-політична ситуація в УРСР: абсолютно щира ідентифікація себе з системою, що виключала практично будь-яку її критику, незважаючи на всі суперечності її розвитку; зовнішнє слідування прийнятим «правилами» гри, поєднане з внутрішнім невір'ям; неприйняття (аж до абсолютного) системи в цілому, виражене або в наявній або завуальованій формі. Здавалося б, налагоджений механізм партійно-державної цензури мав виключити появу «шкідливих» творів. Однак розвиток літератури, так само як і розвиток життя, мав свою логіку, придушити яку повністю було неможливо. Тому навіть у найбільш несприятливі часи багатьом літераторам вдавалося виходити за встановлені «верхами» кордони дозволеності та створювати твори, яких рано чи пізно зажадає суспільств.

Звичайно, були і ті митці, котрі не хотіли грати за запропонованими «правилами». Вони ігнорували «соціальне замовлення», самі шукали тематику своїх творів, головних героїв, не поділяли загального оптимізму і героїки, не показували те, що «мало бути завтра замість сьогоднішньої сірої буденності», не викорінювали «пережитків» у свідомості людей, не займалися «ідейною переробкою» «старих» людей на «нових», не присягалися на вірність уряду з кожного приводу і без приводу. Твори, створені такими авторами, називали «антирадянськими», «контрреволюційними». На митця спрямовувались гоніння, репресії, наклепи. Такі твори заборонялись, вилучались і, таким чином, виключались із сфери актуальної культури. Та й художня правда творів соцреалізму була подвійною. З одного боку це була правда романтичних творів, що ідеалізували дійсність, з іншого – правда справжнього реалізму, який містився не тільки у творах письменників, офіційно невизнаних або замовчуваних, а й у літературі для радянського часу хрестоматійної. У результаті в радянській культурі було створено художню літературу, продуктом якої стали

твори, що увійшли до золотого фонду української класики не тільки всупереч, а й завдяки існуючій політичній системі.

Висновок. Таким чином, ми спробували довести помилковість розповсюдженій серед літературознавців думки про відсутність та поверховість творчої свободи в радянській культурі. Тоталітарна система виявилася нездатною повністю окреслити межами догматично інтерпретованих канонів соціалістичного реалізму творче мислення талановитих українських письменників. Незважаючи на цензурні та політичні заборони тоталітарного режиму, межі творчої свободи постійно розширювалися ще й завдяки громадянській і соціальній активності самої художньої інтелігенції, що знайшло своє відображення не тільки в невідцензурній, але й в офіційній українській радянській літературі.

Список бібліографічних посилань

1. Арендт Х. Джерела тоталітаризму. Київ : Дух і літера, 2002. 539 с.
2. Культурологія: теорія та історія культури : навч. посіб. / за ред. І. І. Тюрменко, О. Д. Горбула. Київ : Центр навч. літ., 2004. 368 с.
3. Лавріненко Ю. А. Розстріляне відродження. Антологія 1917–1933. Поезія–проза–драма. Київ : Смолоскип, 2007. 976 с.
4. Цвілюк С. А. Трагедія нескореної нації : монографія. 2-ге вид., допов. Одеса : Астропринт, 2008. 264 с.

Одержано 31.10.2017

УДК 811.161.2:371.321

Дана Володимирівна ПОЛТАВСЬКА,

*старший викладач кафедри українознавства факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ДЕЯКІ ЛЕКСИЧНІ ПОМИЛКИ У МОВІ ТА МОВЛЕННІ ЮРИСТІВ ЯК ПОКАЗНИК НИЗЬКОГО РІВНЯ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ

Мова – це основна частина комунікації людини. Одним із головних знарядь праці юриста є нормативне уживання мовних засобів відповідно до ситуації мовлення і вміння грамотно і доступно висловлювати свої думки. Мова і мовлення посідають чільне місце в професійній діяльності юриста, адже юрист – це правознавець. Керецман В. Ю. дає визначення права – це система загальнообов'язкових, формально визначених, встановлених чи санкціонованих і гарантованих державою норм, які встановлюють права та обов'язки учасників правовідносин та виступають регулятором суспільних відносин. Вивчаючи правові норми, охороняючи їх в різних численних проце-